

Verovatnoća i statistika

Inženjerstvo informacionih sistema

školska 2021/22

Vežbe 6

Pokretanje R-a

1. Unutar foldera OpenStatistics napraviti svoj folder sa oznakom XXNNYY, gde je XX oznaka smeru (IT), NN broj indeksa (7→07) i YY godina upisa (2020→20)
2. Kopirati ikonu R-a u svoj direktorijum
3. Podesiti Properties kopirane ikone: u Start In uneti punu putanju do svog foldera (na primer c:\Users\statistika\Desktop\OpenStatistics\IT0020)
4. Pokrenuti R
5. Isprobati u komandnom promptu

```
x<-sin(1)  
q()
```

Save Workspace Image: Yes

(biće sačuvano u fajlu .RData, istorija komandi u .Rhistory)

6. Ponovo pokrenuti R

objects()

x

treba da je $x = 0.841471$.

7. Izračunati u R-u zadatak 5. a)

1-pbinom(21,40,.5)

8. Izračunati u R-u zadatak 5. c)

1-ppois(21,40*.5)

9. Približno rešiti zadatak 2. simulacijom u R-u.

```
n<-10000  
s<-numeric(n)  
for(k in 1:n){s[k]<-sum(runif(30))<17}  
p<-mean(s)
```

Vežbe 8

Deskriptivna statistika

1. Neka je dat uzorak

87	103	130	160	180	195	132	145	211	105
145	153	152	138	87	99	93	119	129	145

a) Odrediti modus i medijanu.

```
x<-c(87,103,130,160,180,195,132,145,211,105,145,153,152,138,87,99,93,119,129,145)
Me<-median(x)
tx<-table(x)                                #tabela frekvencija
Mo<-as.numeric(names(tx)[which.max(tx)])    #ispisuje samo prvi modus
Mo<-as.numeric(names(tx)[tx==max(tx)])      #ispisuje sve moduse
```

b) Izračunati aritmetičku sredinu i standardnu devijaciju uzorka.

```
xn<-mean(x)
n<-length(x)
sn<-sqrt(sd(x)^2*(n-1)/n)                  #var(x)=sd(x)^2
```

c) Odrediti koeficijent spljoštenosti i koeficijent asimetrije.

```
mi4<-mean((x-xn) ^ 4)
```

```
mi3<-mean((x-xn) ^ 3)
```

```
mi2<-mean((x-xn) ^ 2)
```

```
Ks<-mi4/mi2 ^ 2
```

```
Ka<-mi3/mi2 ^ (3/2)
```

```
#pomocu funkcija iz paketa e1071
```

```
library(e1071)
```

```
moment(x, order=5)
```

```
#obican moment reda 5
```

```
moment(x, order=5, center=TRUE)
```

```
#centralni moment reda 5
```

```
kurtosis(x,type=1)+3
```

```
# koeficijent spljostenosti
```

```
skewness(x,type=1)
```

```
# koeficijent asimetrije
```

d) Nacrtati uzoračku funkciju raspodele.

Uzoračka (empirijska) funkcija raspodele $F_n^* = \frac{N_x}{n}$

- N_x broj elemenata uzorka koji su $\leq x$
- n obim realizovanog uzorka

plot.ecdf(x)

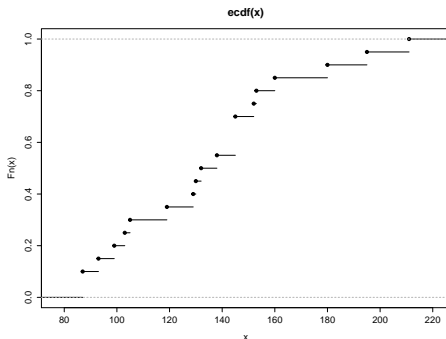
table(x)/n

cumsum(table(x))/n

#empirical cumulative distribution function

#verovatnoce da se x nalazi u intervalu

#vrednosti empirijske funkcije raspodele

e) Nacrtati histogram i poligon.

hist(x)

mi <- c(80,100,130,170,220)

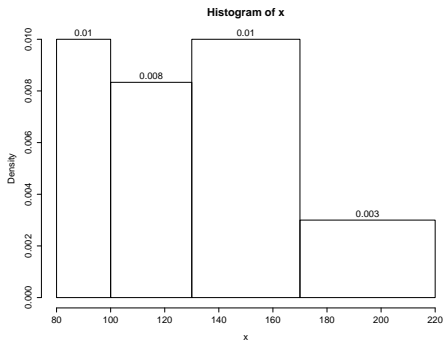
hist(x,breaks=mi)

hist(x,breaks=mi,probability=TRUE,labels=TRUE)

#poligon rucno doctamo

#histogram

#histogram gustine

Za radoznale

```
h1 <- hist(x,breaks=c(70,mi,230),probability=FALSE)
```

```
par(new=TRUE)
```

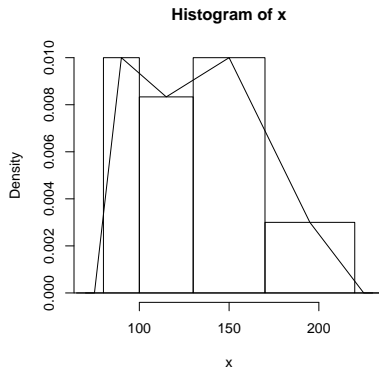
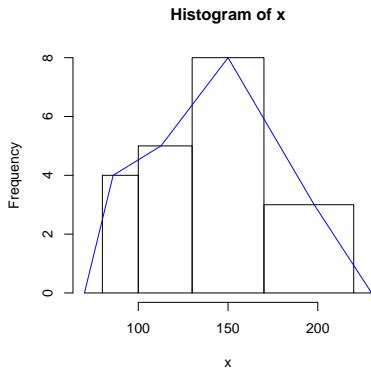
```
plot(h1$mids, h1$counts, type="l", col="blue", axes=FALSE, xlab="", ylab="")
```

```
library(agricolae)
```

```
h2 <- hist(x,breaks=c(70,mi,230),probability=TRUE)
```

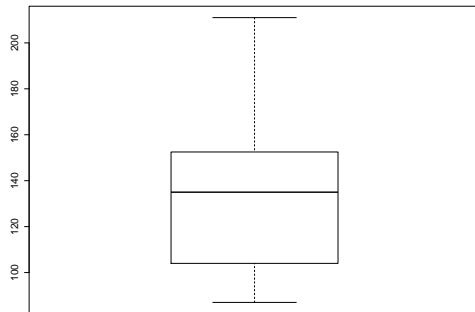
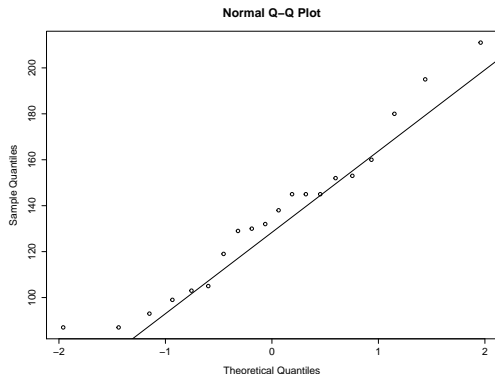
```
polygon.freq(h2,frequency = 3)
```

#frequency=1 za obican histogram

f) Naći kvartile i nacrtati *Q-Q plot* i *Box plot*.

summary(x)	<i>#vraca vrednosti za min, Q1, Me=Q2, Xn, Q3, max</i>
IQR(x)	<i>#IQR=Q3-Q1</i>
<i>#kvantil proizvoljnog reda p za uzorak x mozemo dobiti naredbom quantile(x,p)</i>	
qx <- qnorm((1:n)/n)	<i>#peske crtanje QQ plota</i>
plot(qx,sort(x))	
qqnorm(x)	<i>#pomocu ugradjenih funkcija</i>
qqline(x)	
boxplot(x)	

2. Neka je dat intervalni uzorak

I_i	[0,1]	(1,2]	(2,3]	(3,5]	(5,10]	(10,20]
f_i	15	11	7	7	6	4

a) Nacrtati uzoračku funkciju raspodele, histogram i poligon.

I_i	[0,1]	(1,2]	(2,3]	(3,5]	(5,10]	(10,20]
f_i	15	11	7	7	6	4
x_i	0.5	1.5	2.5	4	7.5	15
n_{x_i}	15	26	33	40	46	50
f_n^*	0.3	0.52	0.66	0.8	0.92	1

```
xi <- c(0.5,1.5,2.5,4,7.5,15)           #sredine intervala
fi <- c(15,11,7,7,6,4)                   #frekvencije
x <- rep(xi,fi)

f <- cumsum(fi)/sum(fi)                  #vrednosti empirijske funkcije raspodele
plot.ecdf(x)
hist(x,breaks=mi,probability=TRUE,labels=TRUE)
```

Ideja za uzorke većeg obima

<code>mi <- c(0,1,2,3,5,10,20)</code>	<i>#deobne tacke</i>
<code>ml <- mi[1:length(mi)-1]</code>	<i>#leve granice intervala</i>
<code>md <- mi[2:length(mi)]</code>	<i>#desne granice intervala</i>
<code>xi <- (ml+md)/2</code>	<i>#sredine intervala</i>
<code>fi <- c(15,11,7,7,6,4)</code>	
<code>x <- rep(xi,fi)</code>	

b) Odrediti modus i medijanu.

Kod intervalnog uzorka postoje posebne formule za računanje modusa i medijane:

$$M_o = m_{s-1} + h_s \frac{r_1}{r_1 + r_2} = 0 + 1 \cdot \frac{15}{15 + 4} = 0.7895$$

- $I_s = (m_{s-1}, m_s)$ modalni interval
- h_s širina modalnog intervala
- $r_1 = f_s - f_{s-1}$
- $r_2 = f_s - f_{s+1}$

$$M_e = m_{l-1} + h_l \frac{\frac{n}{2} - n_{x_{l-1}}}{f_l} = 1 + 1 \cdot \frac{25 - 15}{11} = 0.90909$$

- $I_l = (m_{l-1}, m_l)$ medijalni interval
- h_l širina medijalnog intervala
- $n_{x_{l-1}}$ kumulativna frekvencija intervala koji prethodi medijalnom
- f_l frekvencija medijalnog intervala

c) Izračunati aritmetičku sredinu i standardnu devijaciju uzorka.

```
xn <- -mean(x)
n <- -length(x)
sn <- -sqrt(sd(x) ^ 2*(n-1)/n)
```

d) Odrediti koeficijent spljoštenosti i koeficijent asimetrije.

```
mi4 <- -mean((x-xn) ^ 4)
mi3 <- -mean((x-xn) ^ 3)
mi2 <- -mean((x-xn) ^ 2)
Ks <- -mi4/mi2 ^ 2
Ka <- -mi3/mi2 ^ (3/2)
```

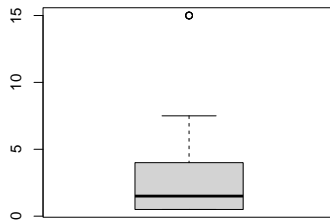
e) Naći kvartile i nacrtati *Q-Q plot*.

```
Q1 <- -quantile(x,.25)
Q2 <- -median(x)
Q3 <- -quantile(x,.75)
IQR(x)
qqnorm(x)
qqline(x)
```

f) Nacrtati *Box plot* i odrediti *outlier*-e.

boxplot(x)

$x[x < Q1 - 1.5 * IQR(x) \mid x > Q3 + 1.5 * IQR(x)]$ #outlieri

Domaći rad

Na slučajan način odabrati neke od prvih zadataka iz profesorove zbirke ("Zbirka rešenih zadataka iz verovatnoće i statistike") i kompletno ih rešiti peške* i u R-u. (Poželjno je uraditi jedan zadatak sa običnim uzorkom, jedan sa intervalnim uzorkom i zadatak 144.)

*Nacrtati histogram, boxplot i empirijsku funkciju raspodele bez upotrebe računara

Domaći rad

U posebnom script fajlu napisati funkciju koja za prosleđen uzorak ispisuje deskriptivnu statistiku.

Na primer:

deskstat.R

```
deskstat <- function(x){  
  n <- length(x)  
  print(paste0("Obim_uzorka:", n))  
  
  ...           #deskriptivna statistika kao u prvom zadatku  
  
  boxplot(x)  
}
```

Pronaći kako da se funkciji doda opcioni vektor sa zadatim deobnim tačkama za crtanje histograma i implementirati to u napisanu funkciju.

Manipulacija podacima

Pokretanje skript fajla iz R-a:

```
setwd("c:/Users/statistika/Desktop/OpenStatistics/IT0020")  
source("zadatak1.R")
```

Proveru putanje do radnog direktorijuma možemo izvršiti naredbom **getwd()**.

Čuvanje promenljivih

load ("RData")	<i>#ucitavanje promenljivih iz R formata</i>
save.image ("novo.RData")	<i>#cuvanje Work space u fajl novo.RData</i>
save (xn,sn, file ="xnsn.rda")	<i>#cuvanje promenljivih xn i sn u fajl xnsn.rda</i>

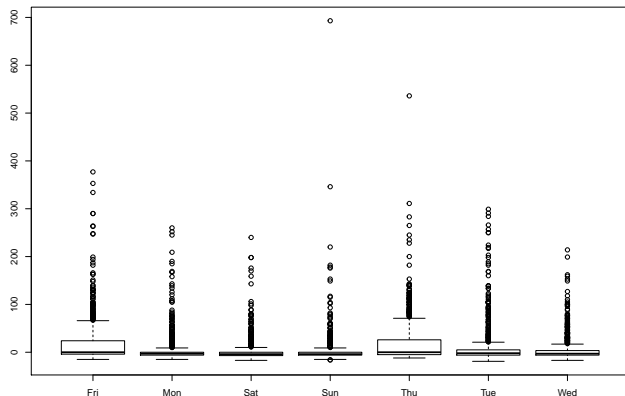
Uvoz podataka u R

<code>FlightDelays <- read.csv("FlightDelays.csv")</code>	<i>#ucitavanje csv tabele</i>
<code>summary(FlightDelays)</code>	<i>#osnovna deskriptivna statistika</i>
<code>FlightDelays <- edit(FlightDelays)</code>	<i>#otvaranje data editora</i>
<code>str(FlightDelays)</code>	<i>#vraca strukturu podataka</i>
<code>names(FlightDelays)</code>	<i>#vraca nazive promenljivih iz tabele</i>
<code>head(FlightDelays)</code>	<i>#prvih 6 redova</i>
<code>head(FlightDelays, n = 10)</code>	<i>#prvih 10 redova</i>
<code>head(FlightDelays, n = -10)</code>	<i>#svi redovi osim poslednjih 10</i>
<code>tail(FlightDelays)</code>	<i>#poslednjih 6 redova</i>
<code>FlightDelays[1:10, 1:3]</code>	<i>#prvih 10 redova, prve 3 kolone</i>
<code>FlightDelays[1:10, c(1, 3, 7)]</code>	<i>#prvih 10 redova, kolone 1, 3 i 7</i>

3. Izdvojiti iz kolone Delay vrednosti koje se odnose na ponedeljak i nacrtati *Box plot* za Delay po danima.

```
delay<-FlightDelays$Delay  
indeks<-FlightDelays$Day=="Mon"  
delaymon<-delay[indeks]  
boxplot(Delay~Day,data=FlightDelays)
```

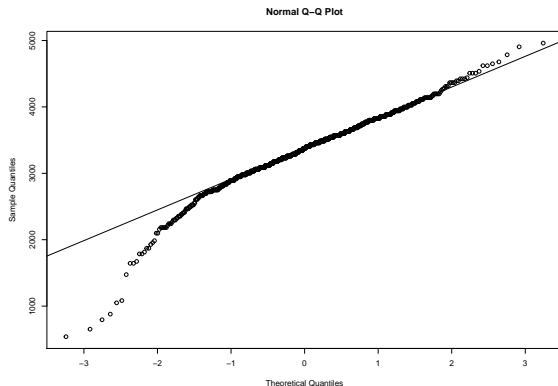
#sa \$ se pristupa podelementu
#u vektor indeks upisuje TRUE ako je ponedeljak
#izdvaja vrednosti za koje je indeks TRUE

4. Učitati iz fajla TXBirths2004.csv kolonu Weight samo za dečake i napraviti deskriptivnu statistiku.

```
podaci<-read.csv("TXBirths2004.csv")  
indeks<-podaci$Gender=="Male"  
weightMale<-podaci$Weight[indeks]
```

```
source("deskstat.R")  
deskstat(weightMale)
```


5. Napraviti deskriptivnu statistiku za kolonu AveKW iz fajla Turbine.csv za mesece april i jun.

```
podaci<-read.csv("Turbine.csv")
indeks<-substr(podaci$Date2010,1,3)=="Apr" | substr(podaci$Date2010,1,3)=="Jun"
podaciAprJun<-podaci$AveKW[indeks]

source("deskstat.R")
deskstat(podaciAprJun)
```

Domaći rad

Pronaći kako se u R-u zapisuju logički operatori \neq , \wedge , \neg .

Grupisanje podataka

```
x<-c(1,2,4,5,1,9,9,1)
```

```
y<-c(rep("a",4),rep("b",3),"c")
```

#losa ideja :

```
Dc<-cbind(x,y)
```

#"spajanje" vektora u matricu po kolonama/vrstama

```
Dr<-rbind(x,y)
```

#korekcija tipova podataka

#bolja ideja :

```
D<-data.frame(x,y)
```

#data frame moze da sadrzi kolone razlicitih tipova, za razliku od matrica

```
D<-data.frame(Brojevi=x,Slova=y)
```

```
D$Brojevi[7]=2
```

#izmena vrednosti

```
D$Brojevi==2
```

#upit o vrednosti

```
D[D$Brojevi==2, ]
```

#selekcija vrsta po kriterijumu

#alternativno:

```
subset(D,D$Brojevi==2)
```

```
D$Brojevi[D$Slova=="a"] = D$Brojevi[D$Slova=="a"] * 2
```

Domaći rad

1. Pronaći kako sve možemo upotrebiti funkciju **rep**.
2. Pronaći šta radi funkcija **seq**.
3. Šta radi naredba **par(new=TRUE)** sa slajda 7? Pronaći kako da se pomoću funkcije **par** na ekranu prikaže više grafika istovremeno.
4. Šta vraćaju naredbe **h\$mids** i **h\$counts** za prosleđen histogram **h**?
5. Proveriti šta radi blok komandi (i uporediti rezultat sa modusom/modusima):

```
y<-tabulate(match(x,unique(x)));  
unique(x)[y==max(y)]
```
6. Pronaći razliku između vrednosti **NA**, **NaN**, **Null** i **Inf**. Šta vraća funkcija **is.na**?

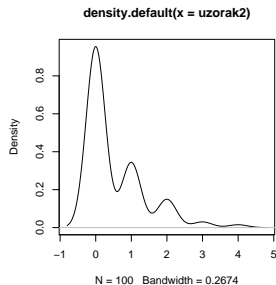
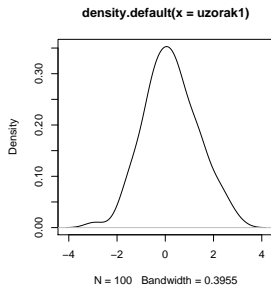
Vežbe 9

1. Posmatraju se dva uzorka obima 100. Prvi uzorak čine brojevi sa $\mathcal{N}(0,1)$ raspodelom (zaokruženi na 2 decimale), a u drugom uzorku su brojevi sa $\mathcal{P}(0.5)$ raspodelom. (Postaviti da "seme" za oba uzorka bude 1111.)

```
set.seed(1111)
uzorak1 <- round(rnorm(100), digits=2)
uzorak2 <- rpois(100, lambda=.5)
```

```
plot(density(uzorak1))
plot(density(uzorak2))
```

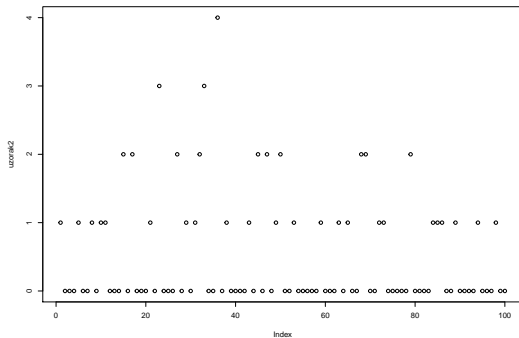
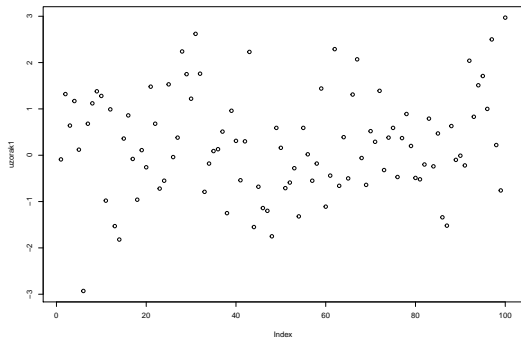
#grafik funkcije gustine

cor (uzorak1,uzorak2)	<i>#korelacija</i>
cov (uzorak1,uzorak2)	<i>#kovarijansa</i>
mean (uzorak1,trim=0.2)	<i>#odseca po 20% vrednosti sa obe strane pre izracunavanja</i>
table (uzorak2)	
prop.table (table (uzorak2))	<i>#relativne frekvencije</i>
quantile (uzorak1, probs= seq (0,1,0.05))	<i>#kvantili za uzorak1</i>
scale (uzorak1)	<i>#z-score za uzorak1</i>
(uzorak1 - mean (uzorak1))/ sd (uzorak1)	<i>#peske</i>
kvantili_p <- qchisq (ppoints (100),df=3)	<i>#kvantili Pirsonove raspodele</i>
qqplot (kvantili_p, sort (uzorak1))	
abline (a=0,b=1)	<i>#prava y=x</i>
kvantili_n <- qnorm (ppoints (100),5,5)	<i>#kvantili N(5,5) raspodele</i>
qqplot (kvantili_n, sort (uzorak1))	
abline (a=0,b=1)	

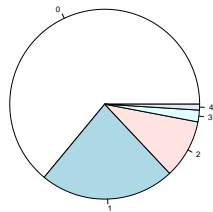
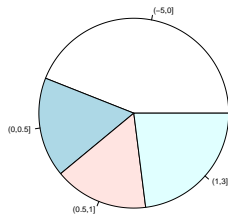
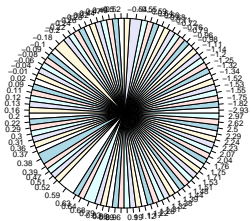
Dijagram rasipanja (*scatterplot*)

```
plot(uzorak1)
plot(uzorak1,pch=3)      # scatterplot sa +
plot(uzorak2)
```


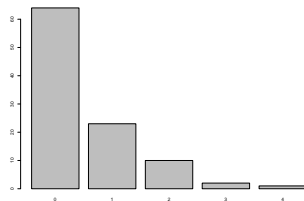
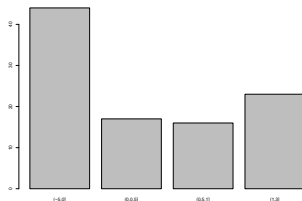
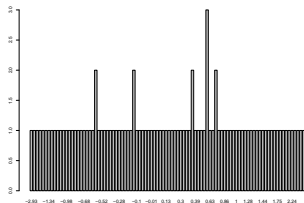
Pita (*pie chart*)

```
pie(table(uzorak1))  
x<-cut(uzorak1,breaks=c(-5,0,.5,1,3))  
table(x)  
pie(table(x))  
pie(table(uzorak2))
```


Stubičasti dijagram (*bar chart*)

```
barplot(table(uzorak1))  
barplot(table(x))  
barplot(table(uzorak2))  
#barplot(table(uzorak2),col="cyan")
```


Domaći rad

Šta je razlika između histograma i barplota?

Faktori

```
gender<-factor(c("male", "female", "female", "male"))
typeof(gender)
attributes(gender)
as.character(gender)
```

```
f.pomocni<-c(rep("a",4),rep("b",6),rep("c",2))
f<-rep(f.pomocni,length=100)
f<-as.factor(f)
```

*#f ima 100 elemenata
#nivoi faktora: a, b, c*

```
y<-round(rnorm(100),digits=2)
z<-rpois(100,lambda=.5)
```

```
D<-data.frame(f,y,z)
```

```
D$y[D$f=="a"]
D[D$f=='a', ]
D[D$f=="a" & D$z==0, ]
```

#navodnici ili apostrofi

```
write.csv(D, file="frame.csv") #upisivanje u csv fajl
#write.csv(D, file="frame.csv",row.names=FALSE)
```

Unos podataka i NA

<code>x <- scan()</code>	<i>#pojedinačni ručni unos</i>
<code>x <- c(1,2,3,5,7,9)</code>	
<code>data.entry(x)</code>	<i>#pojedinačna izmena</i>
<code>x <- c(x, NA)</code>	
<code>mean(x)</code>	<i>#javlja gresku</i>
<code>mean(x, na.rm=T)</code>	<i>#pravilno</i>
<code>mean(x[!is.na(x)])</code>	<i>#pravilno</i>
<code>mean(na.omit(data.frame(x)\$x))</code>	<i>#izbegavati posto brise cele vrste</i>

2. Napraviti tablicu Gausove raspodele.

```
p<-pnorm(seq(from=0, by=0.01, length=350))
#p<-round(pnorm(seq(from=0, by=0.01, length=350)),digits=4)
dim(p)<-c(10,35)
p<-t(p)
View(p)

#2. nacin
p<-pnorm(seq(from=0, by=0.01, length=350))
p<-matrix(p,35,10,byrow=TRUE)
View(p)
```

3. Napraviti tablicu Studentove raspodele.

```
df<-c(1:30,40,60,120,Inf)
p<-c(.75,.9,.95,.975,.99,.995,.9995)
q<-t(outer(p,df,"qt"))
View(q)
```

Domaći rad

Napraviti tablicu Pirsonove χ^2 raspodele

Domaći rad

1. Na slučajan način je izabrano 150 prirodnih brojeva manjih od 1000.
 - a) Formirati raspodelu frekvencija sa 10 klasa iste širine i rezultate predstaviti tabelarno.
 - b) Odrediti modalni i medijalni interval iz a).
 - c) Odrediti aritmetičku sredinu i uzoračku disperziju uzorka.
 - d) Odrediti koeficijent asimetrije (skewness) i sedmi centralni momenat uzorka.
 - e) Izračunati realizovanu vrednost empirijske funkcije raspodele $f_n^*(615.5)$.
 - f) Nacrtati histogram i *pie chart* koristeći intervale iz a).
2. Učitati fajl FlightDelays.csv.
 - a) Nacrtati *Box plot* za dužinu leta (FlightLength) po mesecu.
 - b) Odrediti koliko su u proseku kasnili letovi (Delay) za Denver (Destination: DEN).
 - c) Da li je standardna devijacija dužine leta veća kod aviona koji su poleteli između 4 i 8 časova (DepartTime: 4-8am) ili kod onih koji su poleteli između 16 i 20 časova (DepartTime: 4-8pm)?

3. Na osnovu *Box plot*-a uzorka zaključiti da li postoje statistički značajne razlike između srednjih vrednosti elemenata uzorka u ove dve grupe. Odgovor obrazložiti.

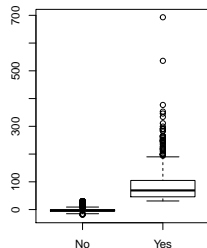
4. Naći treći decil za raspodele: $\mathcal{B}(10, \frac{3}{4})$, $\mathcal{G}(\frac{1}{10})$, t_{10} , χ^2_{10} , $\mathcal{N}(15, 3)$.

5. Izračunati vrednost funkcije raspodele u tački $x = 7.5$ ako X ima $\mathcal{B}(10, \frac{3}{4})$, $\mathcal{G}(\frac{1}{10})$, t_{10} , χ^2_{10} , $\mathcal{N}(15, 3)$ raspodelu.

6. Izračunati $\Gamma(-\frac{3}{2})$.

7. Pronaći šta vraćaju naredbe **dnorm** i **dbinom**.

8. Instalirati paket **ggplot2** i nacrtati nekoliko deskriptivnih grafika koristeći funkcije iz ovog paketa.

Intervali poverenja i testiranje hipoteza

Posmatra se uzorak od 100 slučajnih brojeva iz intervala $(0,1)$.

4. Naći 90% interval poverenja za procenat brojeva koji su veći od 0.75.

```
#interval poverenja za nepoznatu verovatnocu
set.seed(12345)
x<-runif(100)

K<-length(which(x>.75))      #broj uspesnih realizacija
n<-length(x)
z<-qnorm((.9+1)/2)           #kvantil normalne N(0,1) raspodele

a<-n^2+z^2*n
b<-2*K*n-z^2*n
c<-K^2
D<-b^2-4*a*c

x1<-(-b-sqrt(D))/2/a
x2<-(-b+sqrt(D))/2/a
```

Interval poverenja $I = (0.1948498, 0.3377947)$

5. Testirati hipotezu da je procenat brojeva koji su veći od 0.75 jednak 0.3 sa pragom značajnosti 5%.

a) Koristeći interval poverenja rađen na predavanjima.

```
# testiranje hipoteze o nepoznatoj verovatnoci
```

```
set.seed(12345)
```

```
x <- runif(100)
```

```
K <- length(which(x > .75))
```

```
n <- length(x)
```

```
z <- qnorm((.95+1)/2)
```

```
a <- n ^ 2 + z ^ 2 * n
```

```
b <- -2 * K * n - z ^ 2 * n
```

```
c <- K ^ 2
```

```
D <- b ^ 2 - 4 * a * c
```

```
x1 <- -(-b - sqrt(D))/2/a
```

```
x2 <- -(-b + sqrt(D))/2/a
```

$H_0(p = 0.3)$ protiv $H_1(p \neq 0.3)$

$p_0 = 0.3 \in I = (0.184047, 0.3537099) \Rightarrow$ hipoteza H_0 se prihvata

b) Koristeći interval poverenja iz zbirke.

```
p<-K/n  
q<-1-p  
y1<-p-z*sqrt(p*q/(n-1))  
y2<-p+z*sqrt(p*q/(n-1))
```

c) Koristeći `binom.test` iz R-a.

```
>binom.test(K,n,.3,conf.level=.95)
```

Exact **binomial** test

data: K and n

number of successes = 26, number of trials = 100, p-value = 0.4451

alternative hypothesis: true probability of success **is** not **equal** to 0.3

95 percent confidence interval :

0.1773944 0.3573121

sample estimates:

probability of success

0.26

Učitati fajl prijemni.csv.

6. Naći 90% interval poverenja za uspeh iz srednje škole.

```
#interval poverenja za ocekivanje m, sigma nepoznato  
podaci <- read.csv("prijemni.csv")  
uspehSkola <- podaci$skola  
  
n <- length(uspehSkola)  
xn <- mean(uspehSkola)  
s <- sd(uspehSkola)  
t <- qt((1+.9)/2, n-1) #kvantil Studentove t raspodele  
  
x1 <- xn - t*s/sqrt(n)  
x2 <- xn + t*s/sqrt(n)
```

Interval poverenja $I = (28.1033, 30.99209)$

7. Testirati hipotezu da je srednja vrednost uspeha u srednjoj školi jednaka 32 ($\alpha = 0.05$).

```
# testiranje hipoteze o ocekivanju  $m$ , sigma nepoznato
podaci<-read.csv("prijemni.csv")
uspehSkola<-podaci$skola

n<-length(uspehSkola)
xn<-mean(uspehSkola)
s<-sd(uspehSkola)
t<-qt((1+.95)/2,n-1)

x1<-xn-t*s/sqrt(n)
x2<-xn+t*s/sqrt(n)
```

$H_0(m = 32)$ protiv $H_1(m \neq 32)$

$m_0 = 32 \notin I = (27.81335, 31.28203) \Rightarrow$ hipoteza H_0 se odbacuje

8. Naći 95% interval poverenja za varijansu uspeha iz srednje škole.

```
#interval poverenja za varijansu ( disperziju )  
podaci<-read.csv("prijemni.csv")  
uspehSkola<-podaci$skola  
  
n<-length(uspehSkola)  
s<-sd(uspehSkola) ^ 2*(n-1)/n  
y1<-qchisq((1+.95)/2,n-1)           #kvantili Pirsonove raspodele  
y2<-qchisq((1-.95)/2,n-1)  
x1<-n*s/y1  
x2<-n*s/y2
```

Interval poverenja $I = (19.11832, 47.54454)$

9. Testirati hipotezu o jednakosti srednje vrednosti uspeha na prijemnom kod muških i ženskih kandidata ($\alpha = 0.05$).

Testiranje hipoteze o jednakosti srednjih vrednosti dva obeležja sa nepoznatim varijansama. Nulta hipoteza $H_0(m_1 = m_2)$ protiv alternativne hipoteze $H_1(m_1 \neq m_2)$.

```
podaci <- read.csv("prijemni.csv")
prijemniM <- podaci$prijemni[podaci$pol == "m"]
prijemniZ <- podaci$prijemni[podaci$pol == "z"]

n1 <- length(prijemniM)
n2 <- length(prijemniZ)
xn1 <- mean(prijemniM)
xn2 <- mean(prijemniZ)
```

Ako su varijanse jednake koristi se test statistika

$$T = \frac{\bar{X}_1 - \bar{X}_2}{\sigma \sqrt{\frac{1}{n_1} + \frac{1}{n_2}}},$$

gde je $\sigma = \sqrt{\frac{n_1 \bar{S}_1^2 + n_2 \bar{S}_2^2}{n_1 + n_2 - 2}}$, koja ima $t_{n_1 + n_2 - 2}$ raspodelu.

```
#jednake varijanse
sn1<-sd(prijemniM)^2*(n1-1)/n1
sn2<-sd(prijemniZ)^2*(n2-1)/n2
sigma<-sqrt((n1*sn1+n2*sn2)/(n1+n2-2))

t0<-(xn1-xn2)/sigma/sqrt(1/n1+1/n2)
t<-qt((1+.95)/2,n1+n2-2)
```

Nulta hipoteza $H_0(m_1 = m_2)$

$t_0 = -1.739699 \in I = (-2.026192, 2.026192) \Rightarrow$ hipoteza H_0 se prihvata

Za različite varijanse koristi se test statistika

$$T = \frac{\bar{X}_1 - \bar{X}_2 - (m_1 - m_2)}{\sqrt{\frac{\hat{S}_1^2}{n_1} + \frac{\hat{S}_2^2}{n_2}}},$$

koja približno ima $t_{\min\{n_1-1, n_2-1\}}$ raspodelu.

```
# različite varijanse
s1 <- sd(prijemniM) ^ 2
s2 <- sd(prijemniZ) ^ 2

t0 <- (xn1 - xn2) / sqrt(s1/n1 + s2/n2)      # ako je m1 = m2, onda je m1 - m2 = 0
t <- qt((1 + .95) / 2, min(n1 - 1, n2 - 1))
```

Nulta hipoteza $H_0(m_1 = m_2)$

$t_0 = -1.224453 \in I = (-2.446912, 2.446912) \Rightarrow$ hipoteza H_0 se prihvata

Vežbe 10

1. Učitati fajl prijemni.csv i testirati hipotezu da je uspeh u srednjoj školi raspoređen po normalnoj raspodeli ako su grupe za χ^2 -test: 10-25, 25-30, 30-35, 35-40 ($\alpha = 0.05$).

```
podaci<-read.csv("prijemni.csv")
uspehSkola<-podaci$skola

mi<-c(25,30,35)                                #deobne tacke
fi<-hist(uspehSkola,c(10,mi,40))$counts         #frekvencije
n<-length(uspehSkola)

k<-length(fi)                                  #broj intervala
s<-2                                             #broj parametara koje treba oceniti
xn<-mean(uspehSkola)
sn<-sd(uspehSkola)

#funkcija raspodele
Fx<-function(x){
  return(pnorm((x-xn)/sn)                       #pnorm(x,xn,sn)
}

#teorijske verovatnoce
p<-c(Fx(mi),1)-c(0,Fx(mi))
```

```
#realizovana vrednost statistike
```

```
y0<-sum((fi-n*p) ^ 2/n/p)
```

```
#najveca dovoljena vrednost statistike
```

```
y<-qchisq(1-.05,k-1-s)
```

$y_0 = 1.296183 < y = 3.841459 \Rightarrow$ hipoteza H_0 se prihvata

2. χ^2 -testom ispitati saglasnost obeležja čiji je realizovani uzorak (0.12, 0.14, 0.25, 0.05, 0.02, 0.08, 0.03, 0.04, 0.51, 0.07, 0.42, 0.08, 0.33, 0.36, 0.06, 0.23) sa raspodelom:

$$\varphi(x) = \begin{cases} \theta x^{\theta-1}, & x \in [0,1] \\ 0, & x \notin [0,1] \end{cases}, \theta > 0.$$

```
#uzorak
x<-c(0.12,0.14,0.25,0.05,0.02,0.08,0.03,0.04,0.51,0.07,0.42,0.08,0.33,0.36,0.06,0.23)
xs<-sort(x)                #sortiran uzorak
fi<-c(6,5,5)               #frekvencije (sami konstruisemo intervale)
mi<-c(0.07,0.23)           #deobne tacke
n<-sum(fi)                  #obim uzorka
xn<-mean(x)
theta<-xn/(1-xn)            #ocena parametra theta
k<-length(fi)               #broj intervala
s<-1                         #broj parametara

p<-c(mi^theta,1)-c(0,mi^theta) #teorijske verovatnoce
y0<-sum((fi-n*p)^2/n/p)        #realizovana vrednost statistike
y<-qchisq(1-.05,k-1-s)         #najveca dozvoljena vrednost statistike
```

$y_0 = 3.39369 < y = 3.841459 \Rightarrow$ hipoteza H_0 se prihvata

3. Testom Kolmogorov-Smirnov testirati hipotezu o saglasnosti datog uzorka sa normalnom raspodelom $\mathcal{N}(10,4)$ ($\alpha = 0.05$).

0 – 5	5 – 15	15 – 20	20 – 30	30 – 40
3	7	10	15	5

```
fi <- c(3,7,10,15,5)
mi <- c(0,5,15,20,30,40)
ml <- mi[1:length(mi)-1]
md <- mi[2:length(mi)]
xi <- (ml+md)/2
f <- cumsum(fi)
n <- sum(fi)

Fn <- f/n                                #empirijska funkcija raspodele
Fx <- pnorm(xi,10,4)                    #data funkcija raspodele

sqrt(n)*max(abs(Fn-Fx))                 #realizovana vrednost statistike
```

$2.970034 > 1.36 = \lambda_{0.95} \Rightarrow$ hipoteza H_0 se odbacuje

4. Ispitati nezavisnost obeležja X i Y čije su realizovane vrednosti uzorka:

5	17	9
5	7	19

```
fij <- matrix(c(5,5,17,7,9,19),2,3)

#matrica kontingencije
source("matrica_kontigencije.R")
f <- kont(fij)
print(f)
#f <- matrix(c(5,5,10,17,7,24,9,19,28,31,31,62),3,4)

#obim uzorka
n <- sum(fij)  #n <- f[nrow(f),ncol(f)]

#matrica sa teorijskim frekvencijama
ft <- matrix(NA,nrow(fij),ncol(fij))
for (i in 1:nrow(ft)){
  for (j in 1:ncol(ft)){
    ft[i,j] = f[i,ncol(f)] * f[nrow(f),j] / n
  }
}
```

```
#realizovana vrednost statistike
```

```
y0<-sum((ft-fij) ^ 2/ft)
```

```
#najveca dozvoljena vrednost statistike
```

```
y<-qchisq(1-.05,(nrow(fij)-1)*(ncol(fij)-1))
```

H_0 : obeležja X i Y su nezavisna

$y_0 = 7.738095 > y = 5.991465 \Rightarrow$ hipoteza H_0 se odbacuje

matrica_kontigencije.R

```
kont <- function(mat){  
  
  m <- nrow(mat)  
  n <- ncol(mat)  
  res <- matrix(numeric((m+1)*(n+1)), m+1, n+1)  
  
  for (i in 1:m){  
    for (j in 1:n){  
      res[i, j] <- mat[i,j]  
      res[m+1, j] <- res[m+1, j] + mat[i, j]  
      res[i, n+1] <- res[i, n+1] + mat[i, j]  
    }  
  }  
  
  res[m+1, n+1] <- sum(res[m+1, 1:n])  
  
  return(res)  
  
}
```


Domaći rad

Učitati fajl FlightDelays.csv.

1. Naći 90% interval poverenja dužine leta (FlightLength) za ponedeljak (Day: Mon).
2. Testirati hipotezu da je procenat letova koji su kasnili više od 20 minuta jednak 0.2 sa pragom značajnosti 5%.
3. Ispitati da li postoje statistički značajne razlike između srednjih vrednosti kašnjenja letova tokom maja i juna.
4. Testom Kolmogorov-Smirnov testirati hipotezu da uzorak

0.16, 0.35, 0.86, 0.05, 0.11, 0.07, 0.04, 0.09, 0.52, 0.38

ima uniformnu raspodelu $\mathcal{U}(0,1)$.

5. Ispitati nezavisnost obeležja X i Y čije su realizovane vrednosti uzorka:

19	6	12
25	18	16
6. χ^2 -testom ispitati saglasnost obeležja čiji je realizovani uzorak

0.62, 0.54, 0.21, 0.48, 0.71, 0.58, 0.32, 0.48, 0.55, 0.38,

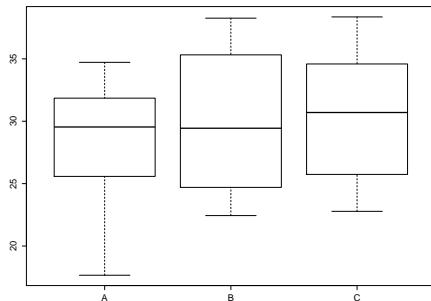
0.58, 0.42, 0.52, 0.33, 0.43, 0.23, 0.58, 0.76, 0.53, 0.64

sa eksponencijalnom raspodelom $\mathcal{E}(\lambda)$. Uzorak podeliti na tri intervala koristeći deobne tačke 0.45 i 0.55.

Učitati fajl prijemni.csv.

5. Nacrtati *Box plot* uspeha iz srednje škole po grupama.

```
podaci <- read.csv("prijemni.csv")  
boxplot(skola ~ grupa, data = podaci)  
#plot(podaci$skola ~ podaci$grupa)
```


6. Testirati hipotezu o jednakosti srednje vrednosti uspeha iz srednje škole po grupama (ANOVA).

```
>podaci<-read.csv("prijemni.csv")
```

```
>anova(lm(skola~grupa,data=podaci))
```

Analysis of Variance Table

Response: skola

	Df	Sum Sq	Mean Sq	F value	Pr(>F)
grupa	2	26.6	13.300	0.4512	0.6404
Residuals	36	1061.2	29.476		

#isto dobijamo i sa komandom

```
summary(aov(lm(skola~grupa,data=podaci)))
```

Obeležje koje posmatramo u zadatku je broj poena koji kandidat nosi iz srednje škole. Faktor po kom radimo ANOVU je grupa u kojoj se kandidat nalazi i taj faktor ima tri nivoa: grupa A, grupa B i grupa C.

Testirano hipotezu o jednakosti broja poena iz srednje škole u sve tri grupe.

$H_0(m_A = m_B = m_C)$ protiv $H_1(\exists i, j | m_i \neq m_j)$

Tabela ANOVE:

Df_1	$SSTR$	$MSTR$	F	α^*
Df_2	SSE	MSE		

Df_1, Df_2 – stepeni slobode

$Df_1 = G - 1, Df_2 = n - G$, gde je G broj nivoa faktora po kom radimo ANOVU, a n je obim posmatranog uzorka.

F – realizovana vrednost Fišerove test statistike sa stepenima slobode Df_1 i Df_2

Vrednost F dobijamo kao količnik $MSTR$ i MSE .

α^* – p -vrednost

$\alpha^* = 0.6404 > \alpha = 0.05 \Rightarrow H_0$ se prihvata

Napomena:

Faktor po kom se radi ANOVA treba da bude kategorijalno obeležje (faktor). Ukoliko je obeležje numeričko, neophodno ga je prvo transformisati u faktor, pa tek onda raditi ANOVU.

```
>podaci<-read.csv("anova.csv")
```

#nazivi nivoa faktora iz fajla prijemni.csv su preimenovani u numericke vrednosti 1,2,3 umesto A,B,C

```
>anova(lm(skola~grupa,data=podaci))
```

Analysis of Variance Table

Response: skola

	Df	Sum Sq	Mean Sq	F value	Pr(>F)
grupa	1	22.2	22.204	0.771	0.3856
Residuals	37	1065.5	28.799		

#Vidimo da broj stepeni nije dobar, pa onda ni p-vrednost nije odgovarajuca

```
>podaci$grupa<-as.factor(podaci$grupa)
```

```
> anova(lm(skola~grupa,data=podaci))
```

Analysis of Variance Table

Response: skola

	Df	Sum Sq	Mean Sq	F value	Pr(>F)
grupa	2	26.6	13.300	0.4512	0.6404
Residuals	36	1061.2	29.476		

#Sada smo dobili iste vrednosti kao u zadatku 5.

Domaći rad

1. Proveriti šta rade sledeće komande (i dobijene rezultate uporediti sa ANOVOM):

```
prijemni<-read.csv("prijemni.csv")  
oneway.test(skola~grupa,data=prijemni)  
oneway.test(skola~grupa,data=prijemni,var.equal=TRUE)
```
2. Testirati hipotezu da su srednje vrednosti testa jednake za svih 5 udžbenika (ANOVA).

1 :	82	75	87	76
2 :	67	79	77	81
3 :	91	82	76	79
4 :	66	73	89	84
5 :	82	71	67	76

Prva ideja: "Peške" izračunati realizovanu vrednost test statistike F koristeći formule sa folija. (Koristiti R za brže izračunavanje traženih vrednosti.)

Druga ideja: Transformisati datu tabelu u data frame D i iskoristiti ugrađeni `anova` test iz R-a.

7. Naći koeficijent korelacije uspeha iz srednje škole u zavisnosti od uspeha na prijemnom. Prognozirati kom uspehu u srednjoj školi odgovara 35 bodova osvojenih na prijemnom.

```
> podaci <- read.csv("prijemni.csv")  
> lm(skola ~ prijemni, data = podaci)
```

Call:

```
lm(formula = skola ~ prijemni, data = podaci)
```

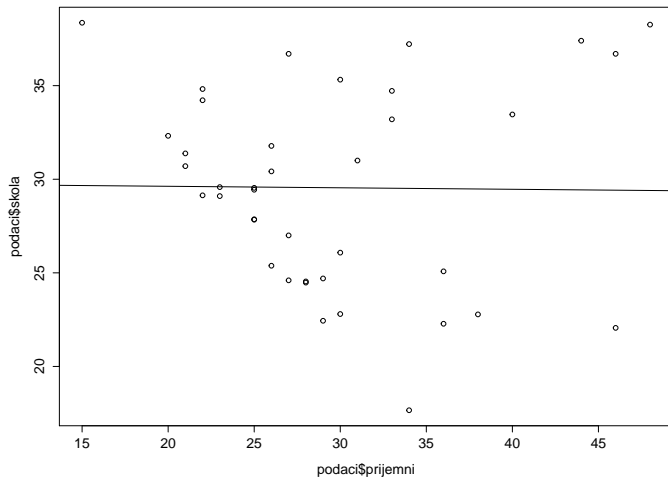
Coefficients :

(Intercept)	prijemni
29.784053	-0.008009

Jednačina linearne regresije

$$skola = -0.008009 * prijemni + 29.784053$$

```
plot(podaci$prijemni,podaci$skola)  
abline(lm(skola~prijemni,data=podaci))
```



```
# koeficijent korelacije
```

```
cor(podaci$skola,podaci$prijemni)
```

```
#predikcija
```

```
lm(skola~prijemni,data=podaci)$coefficients%%*%c(1,35)
```

Koeficijent korelacije $r = -0.01157393$

$|r| < 0.3 \Rightarrow$ uspeh iz srednje škole i uspeh na prijemnom nisu u korelacionoj vezi

Broju od 35 poena osvojenih na prijemnom odgovara 29.50375 poena iz srednje škole.

Vežbe 11

Po jedan uzorak sa dve mašine za pakovanje deterdženta od 10 kg je izmeren na preciznoj vagi.

- 9.81, 9.83, 10.43, 11.13, 9.70, 9.59, 10.88, 10.97, 9.35, 9.34, 9.41, 9.95, 11.03, 10.12, 9.33, 9.73, 10.17, 9.48, 10.89, 10.11, 10.30, 8.87, 9.51, 10.42, 10.02, 10.84, 9.96, 10.15, 10.64, 11.30
- 9.85, 9.30, 9.08, 8.07, 9.22, 9.55, 7.88, 7.84, 8.50, 11.95, 10.92, 9.78, 10.61, 9.49, 7.81, 8.90, 8.60, 8.50, 9.31, 9.97, 8.89, 8.87, 7.23, 7.82, 7.65, 9.11, 8.65, 6.30, 9.38, 8.31, 10.48, 10.56, 9.96, 8.84, 9.10, 11.07, 9.84, 9.75, 9.07, 9.09, 8.96, 8.11, 8.17, 9.73, 9.06, 8.40, 11.12, 9.38, 7.26, 8.69

```
uzorak1<-c(9.81, 9.83, 10.43, 11.13, 9.70, 9.59, 10.88, 10.97, 9.35, 9.34, 9.41, 9.95, 11.03, 10.12, 9.33, 9.73, 10.17, 9.48, 10.89, 10.11, 10.30, 8.87, 9.51, 10.42, 10.02, 10.84, 9.96, 10.15, 10.64, 11.30)
```

```
uzorak2<-c(9.85, 9.3, 9.08, 8.07, 9.22, 9.55, 7.88, 7.84, 8.5, 11.95, 10.92, 9.78, 10.61, 9.49, 7.81, 8.9, 8.6, 8.5, 9.31, 9.97, 8.89, 8.87, 7.23, 7.82, 7.65, 9.11, 8.65, 6.3, 9.38, 8.31, 10.48, 10.56, 9.96, 8.84, 9.10, 11.07, 9.84, 9.75, 9.07, 9.09, 8.96, 8.11, 8.17, 9.73, 9.06, 8.40, 11.12, 9.38, 7.26, 8.69)
```

1. Kolmogorov-Smirnov testom testirati hipotezu o saglasnosti prvog uzorka sa normalnom raspodelom $\mathcal{N}(10, 0.81)$.

```
> ks.test(uzorak1,'pnorm',10,0.81)           #obavezno " ili ""
```

One-sample Kolmogorov-Smirnov test

data: uzorak1

D = 0.17074, p-value = 0.3097

alternative hypothesis: two-sided

$\alpha^* = 0.3097 > \alpha = 0.05 \Rightarrow$ hipoteza H_0 se prihvata

Napomena:

```
#realizovana vrednost test statistike
```

```
ks.test(uzorak1,'pnorm',10,0.81)$statistic*sqrt(length(uzorak1))
```

Vrednost $D = 0.17074$ je realizovana vrednost statistike $D_n = \sup_x |F_n^*(x) - F(x)|$.

Kako je $\sqrt{n_1}D = \sqrt{30} \cdot 0.17074 = 0.9351815 < 1.36$ zaključujemo da se hipoteza H_0 prihvata.

2. χ^2 -testom testirati hipotezu o saglasnosti drugog uzorka sa normalnom raspodelom (deobne tačke: 8.0, 8.5, 9.0, 9.5, 10.0).

```
xn<-mean(uzorak2)
sn<-sd(uzorak2)
m<-c(8,8.5,9,9.5,10)
pm<-pnorm(m,xn,sn)
p<-c(pm,1)-c(0,pm)
mi<-c(floor(min(uzorak2)),m,ceiling(max(uzorak2)))
fi<-hist(uzorak2,mi)$counts

y0<-chisq.test(fi,p=p)$statistic
y<-qchisq(.95,length(fi)-1-2)      #ocenili smo dva parametra

alpha<-1-pchisq(y0,length(fi)-1-2)  #p-vrednost
```

$y_0 = 2.079539 < y = 7.814728 \Rightarrow$ hipoteza H_0 se prihvata

Napomena:

Pošto smo morali da ocenimo 2 parametra, p -vrednost koju vraća `chisq.test` nije tačna (ova vrednost bi bila tačna da nije bilo nepoznatih parametara) i moramo peške izračunati α^* .
 $\alpha^* = 0.5560632 > \alpha = 0.05 \Rightarrow$ hipoteza H_0 se prihvata

3. Testirati hipotezu da je srednja vrednost prvog uzorka veća od srednje vrednosti drugog.

```
> t.test(uzorak1,uzorak2,alternative='greater')    #alternative: two.sided (default), greater, less
```

Welch Two Sample t-test

data: uzorak1 and uzorak2

t = 5.3151, **df** = 77.935, p-value = 4.929e-07

alternative hypothesis: true difference in means **is** greater than 0

95 percent confidence interval:

0.7067711 Inf

sample estimates:

mean of x **mean** of y

10.10867 9.07960

$H_0(m_1 = m_2)$ protiv $H_1(m_1 > m_2)$

$\alpha^* = 4.929 \cdot 10^{-7} < \alpha = 0.05 \Rightarrow$ hipoteza H_0 se odbacuje, tj. prihvata se H_1

4. Testirati hipotezu da je srednja vrednost prvog uzorka veća od srednje vrednosti drugog, pod pretpostavkom da imaju jednake varijanse.

```
> t.test(uzorak1,uzorak2,alternative='greater',var.equal=TRUE)
```

Two Sample t-test

data: uzorak1 and uzorak2

t = 4.6821, **df** = 78, p-value = 5.892e-06

alternative hypothesis: true difference in means is greater than 0

95 percent confidence interval:

0.6631998 Inf

sample estimates:

mean of x **mean of y**

10.10867 9.07960

$H_0(m_1 = m_2)$ protiv $H_1(m_1 > m_2)$

$\alpha^* = 5.892 \cdot 10^{-6} < \alpha = 0.05 \Rightarrow$ hipoteza H_0 se odbacuje, tj. prihvata se H_1

Napomena:

$H_0(m_1 - m_2 = \Delta)$ protiv $H_1(m_1 - m_2 \neq \Delta)$

Npr. za $\Delta = 1$ dobijamo

```
> t.test(uzorak1,uzorak2,mu=1)
```

Welch Two Sample **t**-test

data: uzorak1 and uzorak2

t = 0.15013, **df** = 77.935, p-value = 0.8811

alternative hypothesis: true difference in means **is not equal** to 1

95 percent confidence interval :

0.6436084 1.4145249

sample estimates:

mean of x **mean** of y

10.10867 9.07960

$\alpha^* = 0.8811 > \alpha = 0.05 \Rightarrow$ hipoteza H_0 se prihvata

5. Testirati hipotezu da je standardna devijacija prvog uzorka jednaka 1.

```
n<-length(uzorak1)
s<-sd(uzorak1)^2*(n-1)/n
y1<-qchisq((1+.95)/2,n-1)
y2<-qchisq((1-.95)/2,n-1)
x1<-n*s/y1
x2<-n*s/y2
```

Nulta hipoteza $H_0(\sigma = 1)$

$\sigma_0^2 = 1 \notin I = (0.2552004, 0.7271325) \Rightarrow$ hipoteza H_0 se odbacuje

Napomena:

Interval poverenja za σ je $I = (\sqrt{x_1}, \sqrt{x_2}) = (0.5051737, 0.8527206)$

6. Testirati hipotezu da su standardne devijacije kod oba uzorka jednake.

```
> var.test(uzorak1,uzorak2)
```

F test to compare two variances

data: uzorak1 and uzorak2

F = 0.33427, num **df** = 29, denom **df** = 49, p-value = 0.002289

alternative hypothesis: true ratio of variances **is not equal** to 1

95 percent confidence interval:

0.1776679 0.6653103

sample estimates:

ratio of variances

0.3342673

Nulta hipoteza $H_0(\sigma_1^2 = \sigma_2^2)$

$\alpha^* = 0.002289 < \alpha = 0.05 \Rightarrow$ hipoteza H_0 se odbacuje

Napomena:

Realizovanu vrednost Fišerove test statistike možemo dobiti i na sledeći način

```
n1 <- length(uzorak1)
n2 <- length(uzorak2)
s1 <- sd(uzorak1) ^ 2*(n1-1)/n1
s2 <- sd(uzorak2) ^ 2*(n2-1)/n2
F <- n1*s1*(n2-1)/(n2*s2*(n1-1))           #var(uzorak1)/var(uzorak2)
```

$$F = \frac{\frac{n_1 \bar{S}_{n_1}^2}{n_1 - 1}}{\frac{n_2 \bar{S}_{n_2}^2}{n_2 - 1}} = \frac{\hat{S}_{n_1}^2}{\hat{S}_{n_2}^2} : F_{n_1 - 1, n_2 - 1}$$

Fišerova test statistika sa stepenima slobode $n_1 - 1$ i $n_2 - 1$.

Vežbe 9, zadatak 5. a) (hipoteza o nepoznatoj verovatnoći p)

```
>prop.test(K,n,.3,conf.level=.95,correct=FALSE)
```

1 – **sample** proportions test without continuity correction

data: K out of n, **null** probability 0.3

X-squared = 0.7619, **df** = 1, p-value = 0.3827

alternative hypothesis: true p **is** not **equal** to 0.3

95 percent confidence interval :

0.1840470 0.3537099

sample estimates:

p

0.26

$H_0(p = 0.3)$ protiv $H_1(p \neq 0.3)$

$\alpha^* = 0.3827 > \alpha = 0.05 \Rightarrow$ hipoteza H_0 se prihvata

Napomena:

Stavljamo `correct=FALSE` da ne umanji grešku zaokruživanja koja nastaje kao posledica aproksimacije diskretne slučajne promenljive neprekidnom.

Vežbe 9, zadatak 7. (hipoteza o očekivanju m)

```
>t.test(uspehSkola,mu=32,conf.level = .95)
```

One Sample **t**-test

data: uspehSkola

t = -2.8624, **df** = 38, p-value = 0.006803

alternative hypothesis: true **mean is not equal** to 32

95 percent confidence interval :

27.81335 31.28203

sample estimates:

mean of x

29.54769

$H_0(m = 32)$ protiv $H_1(m \neq 32)$

$\alpha^* = 0.006803 < \alpha = 0.05 \Rightarrow$ hipoteza H_0 se odbacuje

Vežbe 10, zadatak 4. (tabela kontigencije)

```
>chisq.test(matrix(c(5,5,17,7,9,19),2,3))
```

Pearson's Chi-squared test

data: fij

X-squared=7.7381, df=2, p-value=0.02088

H_0 : obeležja X i Y su nezavisna

$\alpha^* = 0.02088 < \alpha = 0.05 \Rightarrow$ hipoteza H_0 se odbacuje

Domaći rad

Koristeći ugrađene statističke testove u R-u uraditi

1. zadatke sa vežbi 9 i 10
2. domaći sa vežbi 10

Vežbe 12

Testovi normalnosti

Nulta hipoteza $H_0(F(x) = \Phi(\frac{x-m}{\sigma}))$ protiv alternativne hipoteze $H_1(F(x) \neq \Phi(\frac{x-m}{\sigma}))$

1. Kolmogorov-Smirnov test (samo ako iz iskustva znamo vrednosti parametara m i σ)
2. Shapiro-Wilk test

```
> prijemni <- read.csv("prijemni.csv")  
> shapiro.test(prijemni$skola)
```

Shapiro–Wilk normality test

```
data: prijemni$skola  
W = 0.9675, p-value = 0.3138
```

Napomena:

Paket **nortest** sadrži nekoliko testova normalnosti, od kojih su najpoznatiji Anderson-Darling test (**ad.test**) i Cramér-von Mises test (**cvm.test**).

t-test parova

10 osoba je izmereno pre i nakon 10 nedelja dijete i zabeleženi su sledeći rezultati:

pre	76.05	82.56	72.97	85.96	56.80	79.96	54.98	109.30	66.07	87.64
posle	76.46	76.65	70.82	83.73	60.22	74.53	50.38	110.38	64.68	85.19

Testirati hipotezu da je razlika srednjih vrednosti težina pre i posle dijete veća od 0.

```
> wgt1<-c(76.05,82.56,72.97,85.96,56.80,79.96,54.98,109.30,66.07,87.64)
> wgt2<-c(76.46,76.65,70.82,83.73,60.22,74.53,50.38,110.38,64.68,85.19)
> t.test(wgt1, wgt2, paired=TRUE, alternative="greater")
```

Paired t-test

data: wgt1 and wgt2

t = 2.0536, **df** = 9, p-value = 0.0351

alternative hypothesis: true difference in means is greater than 0

95 percent confidence interval :

0.2067164 Inf

sample estimates:

mean of the differences

1.925

Tabela kontigencije

Ispitati nezavisnost obeležja pol i grupa iz fajla prijemni.csv.

```
> prijemni <- read.csv("prijemni.csv")
> table(prijemni$pol, prijemni$grupa)

      A  B  C
m 14 13  5
z   1  4  2
> chisq.test(table(prijemni$pol, prijemni$grupa))

Pearson's Chi-squared test

data: table(prijemni$pol, prijemni$grupa)
X-squared = 2.1923, df = 2, p-value = 0.3342

Warning message:
In chisq.test(table(prijemni$pol, prijemni$grupa)):
  Chi-squared approximation may be incorrect
```

Napomena:

Greška koju R javlja je posledica činjenice da su neke frekvencije iz tabele veoma male.

Multipla regresija

Učitati fajl MnGroundwater.csv. Pronaći linearnu zavisnost pH vrednosti vode od količine aluminijuma (Al), arsena (As), hlora (Cl) i olova (Pb).

```
> D<-read.csv("MnGroundwater.csv")  
> model1<-lm(pH~Aluminum+Arsenic+Chloride+Lead,data=D)  
> model1
```

Call:

lm(formula = pH ~ Aluminum + Arsenic + Chloride + Lead, data = D)

Coefficients :

(Intercept)	Aluminum	Arsenic	Chloride	Lead
7.289e+00	5.646e-04	-3.342e-03	-5.487e-08	-5.906e-04

$$pH = 5.646 \cdot 10^{-4} Al - 3.342 \cdot 10^{-3} As - 5.487 \cdot 10^{-8} Cl - 5.906 \cdot 10^{-4} Pb + 7.289$$

1. Da li je dobijeni model statistički značajan?
2. Da li je dobijeni model koristan?
3. Da li su (svi) koeficijenti statistički značajni? Ukoliko nisu, koji prediktor možemo izbaciti iz razmatranja?

```
> summary(model1)
```

Call:

lm(formula = pH ~ Aluminum + Arsenic + Chloride + Lead, data = D)

Residuals:

Min	1Q	Median	3Q	Max
-5.7889	-0.2535	-0.0388	0.2128	2.1267

Coefficients :

	Estimate	Std. Error	t value	Pr(> t)
(Intercept)	7.289e+00	1.830e-02	398.261	< 2e-16 ***
Aluminum	5.646e-04	1.168e-04	4.835	1.57e-06 ***
Arsenic	-3.342e-03	1.502e-03	-2.225	.0264 *
Chloride	-5.487e-08	9.168e-08	-0.599	0.5496
Lead	-5.906e-04	1.739e-03	-0.340	0.7343

Signif. codes: 0 '***' 0.001 '**' 0.01 '*' 0.05 '.' 0.1 ' ' 1

Residual standard error: 0.4793 on 890 degrees of freedom

Multiple R-squared: 0.03171, Adjusted R-squared: 0.02736

F-statistic: 7.286 on 4 and 890 DF, p-value: 8.957e-06

1. Da li je dobijeni model statistički značajan?

p -vrednost: $8.957 \cdot 10^{-6} < 0.05 \Rightarrow$ model je statistički značajan

(Što je p -vrednost manja, model je značajniji.)

2. Da li je dobijeni model koristan?

Koeficijent determinacije r^2 : 0.03171

Podešeni koeficijent determinacije: 0.02736

(Što je koeficijent determinacije bliži 1, model je korisniji. Kod multiple regresije je bolje posmatrati podešeni koeficijent determinacije.)

3. Da li su (svi) koeficijenti statistički značajni? Ukoliko nisu, koji prediktor možemo izbaciti iz razmatranja?

Koeficijenti koji stoje uz hlór i olovo nisu statistički značajni (velike p -vrednosti) i te prediktore možemo zanemariti u razmatranju.

`model2<-lm(pH~Aluminum+Arsenic,data=D)`

$$pH = 5.614 \cdot 10^{-4} Al - 3.316 \cdot 10^{-3} As + 7.287$$

Da li postoje statistički značajne razlike između modela 1 i modela 2?

```
> anova(model1, model2)
```

Analysis of Variance Table

Model 1: pH ~ Aluminum + Arsenic + Chloride + Lead

Model 2: pH ~ Aluminum + Arsenic

	Res.Df	RSS	Df	Sum of Sq	F	Pr(>F)
1	890	204.48				
2	892	204.59	-2	-0.10992	0.2392	0.7873

$Df_2 = -2$: model 2 ima 2 prediktora manje od modela 1

p -vrednost: 0.7873 \Rightarrow ne postoji statistički značajna razlika između ova dva modela

Predikcije

$Al : 25, As : 2, Cl : 1350, Pb : 0.5 \Rightarrow pH = ?$

```
#1. nacin
```

```
model1$coefficients%%c(1, 25, 2, 1350, 0.5)
```

```
#2. nacin
```

```
v<-data.frame(Aluminum=25, Arsenic=2, Chloride=1350, Lead=0.5)
```

```
predict(model1, newdata = v)
```

$$\begin{aligned} pH &= 25 \cdot 5.646 \cdot 10^{-4} - 2 \cdot 3.342 \cdot 10^{-3} - 1350 \cdot 5.487 \cdot 10^{-8} - 0.5 \cdot 5.906 \cdot 10^{-4} + 7.289 \\ &= 7.296325 \end{aligned}$$

Napomena:

Data frame mora imati kolone nazvane kao prediktori.

Permutacioni testovi

Koristeći permutacioni test testirati hipotezu o jednakosti srednje vrednosti uspeha iz škole kod muških i ženskih kandidata iz fajla prijemni.csv.

```
prijemni <- read.csv("prijemni.csv")
boxplot(skola~pol,data=prijemni)

prijemni$pol <- as.factor(prijemni$pol)
summary(prijemni) #m:32, z:7

xn <- tapply(prijemni$skola,prijemni$pol,mean)
#umesto xn <- c(mean(prijemni$skola[prijemni$pol=="m"]),mean(prijemni$skola[prijemni$pol=="z"]))
reg. razlika <- xn[1] - xn[2] #registrovana razlika srednjih vrednosti

skola <- prijemni$skola

#ponovno uzorkovanje (resampling)
N <- 999
razlika <- numeric(N)
for (i in 1:N){
  indeks <- sample(39,size=32,replace=FALSE)
  razlika[i] <- mean(skola[indeks]) - mean(skola[-indeks])
}
```

```
#histogram permutacione raspodele
hist(razlika ,xlab="skola_m_z")
abline(v=reg.razlika,col="blue")           #vertikalna prava u vrednosti originalne razlike

#p-vrednost
2*(sum(razlika <= reg.razlika) + 1)/(N + 1)

#Jednostrani test: (sum(razlika <= reg.razlika) + 1)/(N + 1)
```

Permutaciona raspodela je promenljiva zbog slučajnog uzorkovanja, pa se p -vrednost i histogram permutacione raspodele takođe menjaju.

$\alpha^* \sim 0.2 > \alpha = 0.05 \Rightarrow$ hipoteza H_0 se prihvata

Napomena 1:

Da smo stavili `reg.razlika<-xn[2]-xn[1]`, p -vrednost bi računali na sledeći način:

$$2*(\text{sum}(\text{razlika} >= \text{reg.razlika}) + 1)/(N + 1)$$

Napomena 2:

p -vrednost dvostranog testa možemo izračunati i na sledeći način:

$$(\text{sum}(\text{abs}(\text{razlika}) >= \text{abs}(\text{reg.razlika})) + 1)/(N + 1)$$

Napomena:

Rešenje zadatka korišćenjem T-testa

```
> t.test(prijemni$skola[prijemni$pol=="z"],prijemni$skola[prijemni$pol=="m"])
```

Welch Two Sample t-test

data: prijemni\$skola[prijemni\$pol == "z"] and prijemni\$skola[prijemni\$pol == "m"]

t = 1.2648, **df** = 8.6296, p-value = 0.239

alternative hypothesis: true difference in means **is not equal** to 0

95 percent confidence interval:

–2.291815 8.018601

sample estimates:

mean of x **mean** of y

31.89714 29.03375

$\alpha^* = 0.239 > \alpha = 0.05 \Rightarrow$ hipoteza H_0 se prihvata